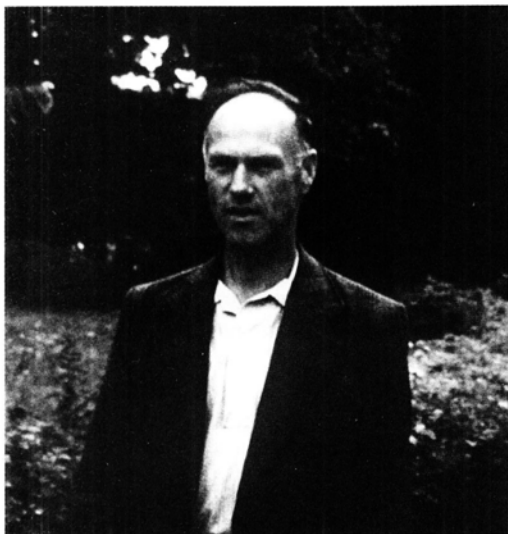

ROZSTANIA • OBITUARIES

ALGIRDAS LEKAVIČIUS (1921–1999)

22 lipca 1999 r. zmarł w Wilnie znany wielu polskim botanikom prof. dr Algirdas Lekavičius, przez wiele lat związany z Instytutem Botaniki Litewskiej Akademii Nauk.

Algirdas Lekavičius większość swego życia naukowego poświęcił badaniom z dziedziny taksonomii i florystyki oraz geografii roślin. Bliska mu była także ochrona przyrody, pracował bowiem nad gatunkami zagrożonymi flory naczyniowej Litwy (był współautorem wydania „Riedkije i išciejajuščije vidy rastienij Bielorusii i Litvy”, 1987). Dobra znajomość flory kraju oraz duże zaangażowanie tego znakomitego botanika w prace nad ochroną gatunkową, znalazły wyraz w jego udziale w ważnym, międzynarodowym opracowaniu pt. „Red Data Book of the Baltic Region”, wydanym w 1993 r., a także w pracach nad I tomem flory krajów nadbałtyckich „Flora of the Baltic Countries” (1993) r.

Interesował się przede wszystkim rodzajami: *Atriplex*, *Batrachium*, *Chenopodium*, *Hieracium*, *Mentha*, *Thymus* i *Viola*. Był także znakomitym znawcą rodziny Cyperaceae (zwłaszcza rodzajów *Carex* i *Rhynchospora*) oraz trudnego rodzaju *Alchemilla*. Był odkrywcą nowego dla Litwy gatunku turzycy *Carex rhizina* oraz szeregu nowych stanowisk rzadkich gatunków flory Litwy, między innymi *Androsace filiformis*, *Erica tetralix*, *Gymnadenia odoratissi-*

ma oraz *Tofieldia calyculata*. Dzięki niemu mogłem zobaczyć podczas pobytu w Wilnie wiele interesujących gatunków flory naczyniowej, występujących na torfowiskach i w lasach w rejonie Kanio Reistas, np. borealno-arktyczne turzycy *C. chordorrhiza* i *C. liolicea*.

Prof. A. Lekavičius opublikował ponad 170 prac. Jedną z ostatnich są wspomnienia o innym litewskim botaniku – prof. Povilasio Snarskisie, zamieszczone w książce wydanej pod redakcją V. Botkusa. Osoby zainteresowane pełnym wykazem dorobku naukowego Algirdasa Lekavičiusa odsyłam do publikacji „Algirdas Lekavičius (1921–1999), Gyvenimo Kelias ir Inašas I Lietuvos Botanika”, *Botanica Lithuanica*, 5(4): 393–410 (1999), której autorem jest Valerijus Rašomavičius.

Algirdas Lekavičius był kilka razy w naszym kraju, m.in. w Instytucie Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie. W 1989 r. brał udział w 49 Międzynarodowej Wycieczce Fitogeograficznej (IPE) po Polsce.

Ryszard PLACKOWSKI

PROF. DR HAB. ALICJA ZURZYCKA
1922–2000

Profesor Alicja Zurzycka, doktor nauk przyrodniczych, doktor habilitowany z zakresu fizjologii roślin, profesor zwyczajny w Zakładzie Fizjologii Roślin PAN, organizator i kierownik Pracowni Fizjologii Roślin Niższych PAN w Krakowie, zmarła 20 lutego 2000 r. Była twórcza zawodowo do ostatnich chwil swojego życia i

dlatego – choć zbliża się druga rocznica Jej śmierci – jest wciąż duchowo wśród nas obecna.

LATA SZKOLNE I STUDIA

Profesor Alicja Zurzycka urodziła się 10 kwietnia 1922 r. w Krakowie, jako jedyne dziecko Jana i Zofii Kłaput. W tym mieście uczęszczała do Liceum Humanistycznego Zgromadzenia SS Urszulanek. Już wówczas ujawniają się takie cechy Jej charakteru, jak wielki hart ducha, konsekwencja i pracowitość, które były pomocne w ukończeniu szkoły – pomimo formalnego jej zamknięcia przez władze niemieckie – i w uzyskaniu świadectwa dojrzałości (1940). Trzeba podkreślić, że Alicja trafiła na nauczycieli wybitnych, którzy przyczynili się do tego, aby ujawnione wówczas Jej zamiłowania przyrodnicze i humanistyczne nie zmarnowały się, i aby miały pełną szansę rozwoju. W tym miejscu należałoby wspomnieć o nauczycielce przyrody, Janinie Oszast, która w późniejszych latach była znanym palinologiem w Instytucie Botaniki Polskiej Akademii Nauk. W szkole tej oprócz ocen formalnych prowadzone były szczegółowe obserwacje uczniów zmierzające do poznania ich charakteru, psychiki, uzdolnień, zainteresowań. Oceniano takie cechy jak: tempo pracy, koncentracja uwagi, inicjatywa, wytrwałość, rzetelność pracy, prawość i zainteresowania. We wszystkich tych ocenach, pochodzących z częściowo udostępnionych nam źródeł archiwalnych, Alicja osiąga stopnie najwyższe. I tak na przykład zanotowano w nich przy nazwisku Alicji Kłaput: „wybitnie uważna, szybka i staranna, wszechstronnie uzdolniona – szczególnie do nauk biologicznych, zawsze bardzo dobra z przyrodznawstwa, kolekcjonuje okazy przyrodnicze, bardzo dużo czyta, szczególnie książki naukowe i popularno-naukowe, zwraca uwagę oryginalnością i inwencją, wykazuje zamiłowanie do zajęć naukowych”. Informacje te podajemy, ponieważ fascynujące jest to, jak wnikliwe były obserwacje ówczesnych pedagogów, tak zadziwiająco zbieżne z następnymi ocenami Jej działalności akademickiej i naukowej. Ze szkoły tej Alicja wyniosła także bardzo dobrą znajomość języków obcych (francuski, niemiecki, łacina), tak bardzo przydatnych w późniejszej pracy badawczej.

W następnym roku Alicja kończy – również w tajnym nauczaniu – drugą szkołę średnią, tj. Liceum Administracyjno-Handlowe, przy Państwowej Wyższej Szkole Handlowej w Krakowie i uzyskuje tym samym drugie świadectwo dojrzałości. Kwalifikacje zdobyte w tej szkole wykorzystuje natychmiast, ponieważ już w tym samym roku (1941) rozpoczyna pracę jako księgowa w zakładzie kamieniarskim i w

fabryce wody sodowej (firma Baster), aby pomóc w utrzymaniu rodziny. Na tym stanowisku pracuje przez cały okres wojenny, tj. do 1945 r.

Zainteresowania przyrodnicze Alicji są widoczne na tyle głębokie, iż pomimo trudnych lat okupacji i rozpoczętej pracy zawodowej, równocześnie podejmuje studia botaniczne w 1943 r. na wydziale filozoficznym tajnego Uniwersytetu. Studiowanie w takich warunkach świadczy o dużej sile Jej woli w dążeniu do założonego celu, ponieważ oprócz wysiłku intelektualnego musi również pokonać różnorakie trudności związane z zagrożeniem osobistego bezpieczeństwa w latach terroru okupanta. A jednak gdy zaszła potrzeba, udostępniła swoje mieszkanie przy ul. Staszica na prowadzenie zajęć dydaktycznych. Zajęcia te, w formie tzw. kompletów, prowadzone były w różnych miejscach Krakowa. Rozpoczęte studia ukończyła w 1946 r. Warto podkreślić, że już na tajnych studiach Alicja spotyka znakomitych, światowej sławy biologów – botaników, takich jak Władysław Szafer – rektor tajnego Uniwersytetu, Bogumił Pawłowski – systematyk, Franciszek Górski – fizjolog roślin. Widzieli oni w botanice prawdziwe piękno i potrafili przekazywać go młodym studentom w sposób zachęcający do solidnego zgłębiania tej dziedziny wiedzy. Owocowało to w dalszych latach pracy Alicji, ponieważ później dała się poznać jako doskonała botanik, systematyk, cytolog i fizjolog roślin.

Warto może przytoczyć w tym miejscu dla pt. Czytelników młodszych i starszych parę urywków ze wspomnień prof. J. Siemińskiej o jednym z kompletów studentów biologii, na który uczęszczała Alicja Kłaput, jak również o samych wykładach: „Był to bardzo już ze sobą żyty komplet niewątpliwych indywidualistów o wyraźnie skryształizowanych zainteresowaniach. Wykłady z systematyki mieliśmy z doc. Dr Bogumiłem Pawłowskim, z zapalem kopiowaliśmy diagramy kwiatów przygotowane specjalnie dla nas na luźnych kartkach, łatwo dających się schować do kieszeni. Doc. Pawłowski miał też z nami ćwiczenia z oznaczania roślin, które odbywały się w domu u Adasia (przy ul. Krowoderskiej 51 lub Ali [Alicji Kłaput-Zurzyckiej] przy ul. Staszica 4). Wykłady z fizjologii roślin w nadzwyczaj interesujący i przystępny sposób prowadził doc. Dr Franciszek Górski, posługujący się karteczkami z zaszyfrowanym krótko programem. Tajne wykłady przebiegały nadzwyczaj regularnie. Wypełniały nam niemal wszystkie popołudniowe dni powszednie. Przygotowywane były przez wykładowców równie skrupulatnie jak potem w normalnym toku studiów. Notatki były naszą niemal wyłączną podstawą do przygotowywania się do egzaminów. Wiele jednak zyskiwali-

śmy na bezpośrednim kontakcie z wykładowcami w tak małym gronie słuchaczy. Miłym uzupełnieniem były wycieczki niedzielne pieszo lub rowerowe w okolicy podkrakowskie, zawsze z myślą o zobaczeniu w terenie ciekawych gatunków flory i fauny. Kilka z nich prowadził doc. Pawłowski". Przedstawiamy urywki ze wspomnień z tajnych studiów, aby unaoecznić i uobecnić ich historię, tak ważną dla naszej tożsamości, a która jakże szybko zostaje zapomniana wraz z odchodzeniem ich bezpośrednich uczestników.

PRACA ZAWODOWA I DYDAKTYCZNA

Swoją pracę zawodową prof. Alicja Zurzycka rozpoczyna w Uniwersytecie Jagiellońskim. Początkowo – jeszcze przed ukończeniem studiów – pracuje jako młodszy asystent w Instytucie Botaniki UJ od VIII 1945 r. do XI 1945 r. Po zlikwidowaniu tego etatu pracuje jako asystent wolontariusz do sierpnia 1946 r. W tym samym roku kończy studia egzaminem i pracą magisterską wykonaną pod kierunkiem prof. Pawłowskiego, pt. „Zespoły naskalne okolic Krakowa. Próba charakterystyki gleby”. Uzyskuje tytuł magistra filozofii w zakresie botaniki na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ i zostaje zatrudniona jako pracownik kontraktowy na okres dwóch lat, do 1948 r., na stanowisku adiunkta w Zakładzie Anatomii i Cytologii Roślin, zastępując nieobecnego doc. Tadeusza Sulmę.

Placówka ta, kierowana przez prof. Marię Skalińską, jest wtedy w okresie organizacji. Mgr Alicja Kłaput współpracuje wówczas z prof. Skalińską prowadząc ćwiczenia dla studentów I roku biologii, pomaga w pracowni zaawansowanym studentom, prowadzi sprawy administracyjne i laboratoryjne. W tym czasie zostaje utworzony w skromnych warunkach przy ul. Jana 20 (po sąsiedztwie z Zakładem Anatomii i Cytologii Roślin) Zakład Fizjologii Roślin UJ na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, którego kierownictwo obejmuje prof. F. Górski. Jako pierwszych asystentów zatrudnia małżeństwo Alicję i Jana Zurzyckich (1948 r.). Alicja pracuje jako st. asystent, a następnie adiunkt po uzyskaniu w 1950 r. stopnia doktora, na podstawie rozprawy doktorskiej p.t. „Wpływ długości fali światła na ruchy fototaktyczne chloroplastów u *Lemna trisulca* L.". Promotorem rozprawy był prof. Górski. W roku 1960 A. Zurzycka przenosi się na własną prośbę do Zakładu Fizjologii Roślin PAN, kierowanego również przez Prof. F. Górskiego. W tym okresie obie te placówki funkcjonują razem, ale już w budynku przy ul. Grodzkiej 53 w Krakowie (Collegium Iuridicum UJ).

Alicja Zurzycka brała bardzo aktywny udział w organizowaniu od podstaw Zakładu Fizjologii Roślin, zniszczonego w czasie wojny. Jej udział w zdobywaniu bazy materiałowej dla obu tych placówek tj. UJ i PAN był istotny i była ona motorem w tym działaniu. Jakim cudem udawało się Jej toczyć zwycięskie dyskusje i „boje” w kwesturze UJ i komisji dewizowej w Warszawie, aby dostać fundusze na kupno odczynników chemicznych, czasopism krajowych i zagranicznych do biblioteki oraz podstawowej aparatury wysokiej klasy, funkcjonującej do dziś, to już na zawsze pozostanie tajemnicą. Można przypuszczać, że na pewno pomocne były w tym te cechy Jej charakteru, o których wspomniano wyżej, a które dały się poznać już w szkole średniej. Dodatkowo pomocne było duże poczucie humoru, którym czasem rozbrajała największych przeciwników.

To zaangażowanie w pracy dr Alicji Zurzyckiej na rzecz Zakładu potwierdza opinia prof. Górskiego, w której docenia Jej zasługi w sprowadzaniu aparatury naukowej, co z kolei przyczyniło się do podniesienia poziomu szeregu prac wykonywanych przez pracowników katedry oraz poziomu ćwiczeń, praktyk oraz prac magisterskich studentów. W tej opinii zwraca też uwagę stwierdzenie, że podjąć tyłu obowiązkom administracyjnym i własnej pracy naukowej mogła tylko osoba o niezwykłych zdolnościach i pracowitości. Tak więc zadziwiająco zbieżna jest ta opinia prof. Górskiego z dużo wcześniejszą opinią nauczycieli młodej Alicji.

Od piszących te wspomnienia można też w tym miejscu dodać, że Pani Profesor zawsze chętnie udostępniała aparaturę pomiarową dla pracowników innych zakładów naukowych oraz służyła swoją radą i pomocą, włączając w to swoich asystentów. Cechowały ją przy tym duże wymagania, szczególnie do siebie. Nie było mowy o „bylejałości” czy w utrzymaniu aparatury, czy też w pracach doświadczalnych.

W grudniu 1964 r. Rada Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ nadała Jej tytuł docenta, zatwierdzony następnie w 1965 r. przez Ministerstwo Szkolnictwa Wzyszego, na podstawie przedłożonej rozprawy habilitacyjnej pt.: „Badania nad fotomorfogenezą u *Aspergillus giganteus* mut. *alba* i *Aspergillus giganteus*”. W roku 1984 uzyskuje tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1991 r. profesora zwyczajnego.

Intensywna działalność dydaktyczna prof. Zurzyckiej (jako adiunkta, a potem docenta) związana była przede wszystkim z okresem jej pracy na UJ, a potem w PAN, wówczas gdy jeszcze obie te placówki mieściły się razem przy ul. Grodzkiej 53. Przez wiele lat prowadziła ćwiczenia z fizjologii roślin dla studentów III roku biologii, praktikum dla IV roku, a

Fot. 1. Po obronie pracy doktorskiej, 1970 r. Od lewej: doc. dr hab. Alicja Zurzycka, jej doktorantka B. Piskorz, prof. F. Górski, prof. J. Zurzycki.

Phot. 1. After the presentation of the doctoral thesis, 1970. From the left: Associate professor Alicja Zurzycka, her post-graduate student B. Piskorz, prof. F. Górski, prof. J. Zurzycki.

także w latach 1948–1975 opiekowała się również pracami magisterskimi (2–4 rocznie) studentów przekazywanych Jej opiece przez prof. Górskiego. Przez pięć lat prowadziła tzw. grupę roboczą z fizjologii roślin dla studentów lat młodszych interesujących się tą dyscypliną.

W 1967 r. kierownictwo Zakładu Fizjologii Roślin PAN powierzyło doc. Zurzyckiej zorganizowanie Pracowni Fizjologii Roślin Niższych, która została wydzielona w 1968 r. jako samodzielna jednostka w ramach Zakładu. Obejmując funkcje kierownika zgromadziła wokół siebie kilkoro biologów, głównie absolwentów UJ, i dla czworga z nich była promotorem przewodów doktorskich (Fot. 1). Tematyka prowadzona w pracowni związana była w szerokim zakresie z fotomorfogenezą u *Aspergillus giganteus* mut. *alba* – zapoczątkowaną wcześniej przez Profesor, a potem dodatkowo poszerzoną o sekcję *Penicillium clavigerum* oraz inną problematykę, dotyczącą roślin zielonych (na przykładzie wątrobowca *Pellia borealis*).

Rok 1974 to kolejna przeprowadzka do siedziby PAN, do budynku przy ul. Jana 22, ale wówczas Pani

Professor ma już swoją grupę asystentów do pomocy. Kieruje pracownią praktycznie do przejścia na emeryturę. W tym czasie kadra tej pracowni zostaje uszczuplona z uwagi na ograniczenia finansowe, co pociąga za sobą powołanie w zamian Laboratorium Bioritmów i kolejno Laboratorium Fizjologii Grzybów.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Nie licząc kilku początkowych prac o charakterze ekologicznym, dotyczących charakterystyki gleby, warunków wilgotnościowych i świetlnych w zbiorowiskach roślinnych okolic Krakowa – rozprawy naukowe prof. Alicji Zurzyckiej związane są z rolą światła w niektórych procesach fitofizjologicznych, a zwłaszcza w ruchach fototaktycznych chloroplastów komórek roślinnych oraz w fotomorfogenezie grzybów.

1. Ruchy chloroplastów. Rozpoczęte przez Nią badania nad chloroplastami na różnorodnym materiale roślinnym stanowiły renesans badań prowadzonych 40 lat wcześniej przez Senna. W wyniku tych badań zmodyfikowała częściowo panujące poglądy odnoś-

nie pozycji, jaką zajmują chloroplasty w komórce w zależności od długości fali świetlnej i natężenia światła, oraz wywnioskowała o ich submikroskopowej budowie. Ważnym aspektem umożliwiającym ilościowe uchwycenie powyższych zależności było opracowanie przez dr Zurzycką metody statystycznej polegającej na obliczeniu pod mikroskopem, ile procent z ogólnej liczby chloroplastów w 25 komórkach zajmuje określoną pozycję. Do swoich badań zastosowała pionierską na ówczesne lata metodę kinematograficzną pozwalającą uchwycić drogi migracji chloroplastów, ich szybkość, zmiany kształtu i pozycji.

Na doświadczeniach z wykorzystaniem metody kinematograficznej kończy się pierwszy okres pracy naukowej prof. A. Zurzyckiej poświęcony ruchom fototaktycznym chloroplastów. Należy wspomnieć, że niektóre z nich prowadziła wraz ze swoim mężem prof. Janem Zurzyckim, który potem dalej rozwijał tę problematykę, a prof. Zurzycka zmieniła przedmiot swoich zainteresowań. Zmiana ta jednak nie była zupełna, bowiem w dalszym ciągu w centrum badań znajdowała się fizjologiczna rola światła, lecz już nie u roślin zielonych, a u organizmów pozbawionych chlorofilu. Zmiana ta nie jest także przypadkowa. U takich organizmów bowiem, według Jej koncepcji, doskonale przemysłanej i opracowanej – łatwiej będzie wyjaśnić morfotyczne różnice jakie zachodzą w rozwoju tych organizmów i ich kształcie pod wpływem światła, ponieważ eliminuje się efekty wynikające z procesu fotosyntezy. Tym samym rozpoczyna się następny etap badań.

2. Fotomorfogeneza. Badania dotyczyły fotomorfogenezy u *Aspergillus giganteus* mut. *alba* w szerokim zakresie: fizjologicznym, biochemicznym i enzymatycznym. Historia otrzymania tego gatunku jest ciekawa. Warto ją przytoczyć chociażby z uwagi na to, że nigdzie nie ma o niej wzmianki. Po sprowadzeniu z Centralnego Laboratorium Grzybowego z Baarn w Holandii kultury *Aspergillus giganteus*, który Pani Profesor początkowo wybrała do badań nad fotomorfogenezą, okazało się po dokładnym obejrzeniu materiału, że jeden konidiofor jest inny. Pani profesor wyizolowała go, co wymagało dalszej procedury oczyszczania, przeszczipiania, tysięcy próbówek pożywkowych itd., ale praca uwieńczona została sukcesem, bo właśnie ten odmienny konidiofor dał początek nowemu gatunkowi, który został nazwany *Aspergillus giganteus* mut. *alba* Zurz. Był to naturalny, spontaniczny mutant, a mutacja ta była trwała. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wyszukanie takiego odmiennego konidiofora i celowe jego wyizolowanie świadczy o olbrzymiej spostrzegawczości i intuicji odkrywcy.

Bezpigmentowy mutant okazał się doskonałym obiektem do badań nad fotomorfogenezą, w tym nad oznaczaniem, rolą i znaczeniem karotenoidów. Na podstawie analiz nad karotenoidami prof. Zurzycka wysunęła nowatorską hipotezę przyjmującą istnienie innego niż karotenoidy fotoreceptora dla fotomorfozy, oraz że mogą one pełnić funkcję ochronną dla tego fotoreceptora, którym przypuszczalnie jest ryboflawina. Hipotezę tę postawiła już w latach 60., kiedy jeszcze dominowała karotenoidowa teoria fotorecepcji. Opracowując globalnie działanie światła na różnorakie procesy metaboliczne u tego organizmu prof. Zurzycka stworzyła podwaliny do wyjaśnienia zagadnienia fotomorfogenezy u grzybów. Stwierdziła m. in., że dla wywołania fotomorfogenezy objawiającej się powstawaniem konidioforów olbrzymich w hodowlach na świetle – czynny jest krótkofalowy zakres promieniowania świetlnego i żadnym z przebadanych przez Nią czynników fizycznych lub chemicznych nie można zastąpić morfotycznego działania światła. Badania doprowadziły także do ustalenia podstawowej roli niektórych enzymów w morfogenezie i wykazały, że ich fotoaktywacja odgrywa rolę w procesie różnicowania się konidioforów u tego gatunku.

Wielka szkoda, że rozpoczęte badania nad nowym problemem dotyczącym fotomorfogenezy substratowej przerwała choroba Pani Profesor i nie pozwoliła na ich dokończenie. Żał też, że i my, niżej podpisane Jej doktorantki, nie możemy już Jej powiedzieć o przeprowadzonych obecnie doświadczeniach, w których uzyskaliśmy endogenną rytmikę powstawania konidioforów olbrzymich (czym Profesor była zainteresowana).

Wyniki swoich prac nad morfogenezą Pani Profesor prezentowała na zjazdach naukowych krajowych i kongresach międzynarodowych, m. in. na: V Mycological Congress, Kopenhaga 1970 r., VIII Congrès Internationale de Photobiologie, Strassburg 1980, 5th International Conference on Cyclic Nucleotides, Mediolan 1983. Nawiązała współpracę z wieloma ośrodkami naukowymi we Francji i Niemczech, dzięki czemu możliwe były wyjazdy pracowników na staże zagraniczne.

Oprócz tego popularyzowała wiedzę biologiczną związaną z karotenoidami i rolą światła u grzybów w popularno-naukowych czasopismach, szczególnie we *Wszelchwiecie*.

Profesor Zurzycka jest autorką 56 publikacji, w tym 32 prac oryginalnych, a także autorem tłumaczeń kilku podręczników, recenzji książek i innych artykułów.

Za całokształt pracy naukowej i wcześniej dydaktycznej otrzymała prof. Zurzycka różnorakie nagro-

dy i wyróżnienia, m in.: nagrodę Sekretarza Naukowego PAN (1964), Medal 100-lecia Akademii Umiejętności w Krakowie (1973), Medal XXV-lecia Polskiej Akademii Nauk (1984), Złoty Krzyż Zasługi (1977), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1985).

Jednak cenniejsze dla Pani Profesor było to, że Jej prace, jak również prace jej asystentów, cytowane były w literaturze światowej, w renomowanych czasopiśmie. Np. w literaturze przeglądowej zebranej w „Encyclopedia of Plant Physiology” tom 16 B, w rozdziale poświęconym fotomorfogenezie, wszystkie cytowane polskie prace pochodzą z Zakładu i Pracowni Fizjologii Roślin PAN w Krakowie. Można zatem przypuszczać, że wniosły one istotny wkład do tej dziedziny wiedzy.

Profesor A. Zurzycka była członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Polskiego Towarzystwa Biochemicznego, Komisji Biologicznej PAN, komitetu redakcyjnego *Acta Biologica Cracoviensia*, Rady Naukowej PAN.

Janina FIEMA
Bernadetta PISKORZ-BIŃCZYCKA

WAŻNIEJSZE PUBLIKACJE PROF. DR ALICJI ZURZYCKIEJ

- [1] ZURZYCKA A. 1950. Recherches sur les sols des associations vegetales rocheuses du Jura de Cracovie. *Bull. Acad. Polon. Sci. et Lettres, ser. B*, **19**: 85–99.
- [2] ZURZYCKA A. 1956. Badania nad zjawiskiem fotomorfozy u *Aspergillus giganteus*. Wehm. I. *Acta Soc. Bot. Pol.* **25**: 435–458.
- [3] ZURZYCKA A., ERMICH K. 1956. Badania ekologiczne w dwu zespołach leśnych Kalwarii Zebrzydowskiej. Część II. Stosunki wilgotnościowe, świetlne, ciśnienie osmotyczne. *Fragm. Flor. Geobot.* **2**: 28–49.
- [4] ZURZYCKA A., ZURZYCKI J. 1957. Cinematographic Studies on Phototactic Movements of Chloroplasts. *Acta Soc. Bot. Pol.* **26**: 177–206.
- [5] ZURZYCKA A. 1963. *Aspergillus giganteus* Wehm. mut. *alba* Zurz. *Acta Soc. Bot. Pol.* **32**: 715–718.
- [6] ZURZYCKA A. 1983. The respiration and C6/C1 ratio in the photomorphogenesis of *Aspergillus giganteus* mut. *alba*. *Physiol. Vegetale* **21**: 429–434.
- [7] ZURZYCKA A., JEREBOFF-QUINTIN S., JEREBOFF S. 1983. Cyclic AMP phosphodiesterase activity and cyclic AMP level during the photostimulated morphogenesis in *Aspergillus giganteus* mut. *alba* Zurz. *Arch. Microbiol.* **136**: 199–202.
- [8] ZURZYCKA A., PASIUT H., NOWAK G. 1987. Intracellular polysaccharides in the mycelium of *Aspergillus giganteus* mut. *alba* Zurz. I. TCA-soluble glikan. *Bull. Pol. Acad. Sci., Biol. Sci.* **35**: 261–268.
- [9] ZURZYCKA A. 1991. The effect of light intensity and

glucose concentration on the development of *Aspergillus giganteus* mut. *alba*. *Mycol. Res.* **95**: 1197–1200.

- [10] FIEMA J., ZURZYCKA A., BRUNETEAU M. 1991. Glucans in the mycelium of *Aspergillus giganteus* mut. *alba*. Alkali soluble glucans. *J. Basic Microbiol.* **31**: 37–42.

PROF. DR HAB. HELENA WCISŁO (1920–2000)

Profesor dr hab. Helena Jadwiga Wcisło urodziła się 20 października 1920 roku w Krakowie w rodzinie inteligenckiej. Po ukończeniu gimnazjum rozpoczęła w 1945 r. studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, gdzie cztery lata później uzyskała stopień magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie pracy: „Badania nad tatrzańską formą *Polygonum viviparum* L.”, wykonanej w Katedrze Anatomii i Cytologii Roślin UJ pod kierunkiem prof. Marii Skalińskiej, która była Jej mistrzem i nauczycielem.

Jeszcze w czasie studiów rozpoczęła pracę jako asystent-wolontariusz w Katedrze Anatomii i Cytologii Roślin, a po ukończeniu studiów została zaangażowana w tej Katedrze jako asystent, a następnie starszy asystent. Doktorat uzyskała w 1951 r. na podstawie rozprawy „Badania cytologiczne i embriologiczne w obrębie rodzaju *Doronicum* L.”. Promotorem

była prof. Maria Skalińska. W tym samym roku Helena Weisło zostaje zwolniona z pracy w wyniku represji stalinowskich. Jej brat, Stanisław Weisło, żołnierz Armii Krajowej, który przez cały okres okupacji niemieckiej, wspólnie z zespołem młodych ludzi prowadził walkę z okupantem, po wyzwoleniu zmuszony był opuścić kraj. W związku z jego emigracją i okupacyjną działalnością cała rodzina uznana została, w świetle ówczesnych przepisów, za wroga PRL i doświadczyła różnego rodzaju represji. W czasie okupacji niemieckiej Helena Weisło w pełni współpracowała z grupą brata. Wiedziała o wielu sprawach, m.in. o magazynie broni ukrytym w ich domu rodzinnym. Magazyn ten został ujawniony dopiero w 1997 r. i przekazany w całości do zbiorów muzealnych.

Po zwolnieniu z Uniwersytetu podjęła pracę w Dziale Kontroli Technicznej Zakładów Drobiarskich w Niepołomicach, gdzie była zatrudniona do 1953 r. W tym samym roku rozpoczęła pracę w Zakładzie Mikrobiologii Przemysłowej Instytutu Fermentacyjnego w Krakowie jako adiunkt. W okresie od 1959 r. do 1969 r. pracowała w Zakładzie Fizjologii Roślin PAN w Krakowie, najpierw jako adiunkt, a później – kierownik pracowni. Równolegle przez 10 lat pracowała jako dydaktyk w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie prowadząc w ramach zajęć zleconych wykłady, ćwiczenia i pracownię magisterską. Pod Jej opieką pracę magisterską ukończyło w tym czasie 12 osób. W roku 1969 wróciła do swojej macierzystej Katedry, przekształconej w Zakład Cytologii i Embriologii Roślin Instytutu Botaniki UJ. W 1970 r. uzyskała stopień doktora habilitowanego w oparciu o decyzję Rady Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ po przedstawieniu rozprawy habilitacyjnej pt. „Badania kariologiczne i embriologiczne w obrębie *Caltha palustris* L. s.l.”. W 1972 r. otrzymała stanowisko docenta, a w roku 1983 tytuł profesora nauk przyrodniczych i mianowana została na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Instytucie Botaniki UJ. W 1991 r. przeszła na emeryturę.

W okresie zatrudnienia w Uniwersytecie Jagiellońskim Profesor Helena Weisło brała czynny udział w życiu uczelni. W latach 1970–1976 pełniła funkcję sekretarza naukowego Instytutu Botaniki UJ. Wielokrotnie brała udział w pracach Uczelnianej Komisji Rekrutacyjnej na studia biologiczne i studia doktoranckie. Ponadto zaangażowana była w prace komisji olimpiad przyrodniczych dla szkół średnich. Była członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego i Komisji Biologicznej przy Krakowskim Oddziale Polskiej Akademii Nauk. Wielokrotnie otrzymywała nagrody za działalność naukową i organizacyjną (m.in. nagrody Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wy-

ższego, II Wydziału PAN, Rektora UJ). Za swoje zasługi odznaczona została Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Przejęcie na emeryturę nie oznaczało dla Pani Profesor zakończenia działalności naukowej, którą kontynuowała do ostatnich dni życia. Jak zawsze, przychodziła codziennie do Zakładu. Prowadziła nadal badania naukowe, uczestniczyła w życiu Zakładu biorąc udział w zebraniach naukowych, konferencjach i wszystkich uroczystościach zakładowych.

Dorobek naukowy prof. Heleny Weisło obejmuje kilkadziesiąt prac oryginalnych, recenzji, komunikatów zjazdowych oraz wiele niepublikowanych opracowań dokumentacyjnych. W Jej działalności naukowej rysują się wyraźnie trzy kierunki: kariologia, cytotaksonomia i embriologia roślin. Badania te mają aspekt ewolucyjny, dotyczą problemów różnicowania, mechanizmów mikroewolucyjnych w populacjach naturalnych i zmienionych działalnością człowieka. W swoich pracach zajmowała się zagadnieniami ewolucyjnymi, wymagającymi szerokiego i wszechstronnego przygotowania teoretycznego z różnych dziedzin biologii. Prace prof. Weisło dotyczą biologii rozmnażania, zróżnicowania kariologicznego trudnych z taksonomicznego punktu widzenia grup roślin okrytonasiennych, m.in. rodzajów *Caltha*, *Doronicum*, *Hieracium*, *Iris*, *Symphytum* i przedstawicieli *Spadiciflorae*. Ważną pozycję w dorobku naukowym prof. Weisło zajmują wspólne prace z prof. Eugenią Poganową nad krytycznym gatunkiem *Ranunculus ficaria*. Bardzo znaczący jest też udział prof. H. Weisło w pracach zespołowych Zakładu Cytologii i Embriologii Roślin IB UJ nad kariologią flory polskiej. Podsumowaniem tych prac jest opublikowane wspólnie z prof. Eugenią Pogan zestawienie wszystkich danych kariologicznych z obszaru Polski.

Obok głównego nurtu zainteresowań naukowych prof. Heleny Weisło należy przypomnieć Jej prace mikrobiologiczne z okresu przed habilitacją. Dotyczą one praktycznych aspektów procesu biologicznej syntezy rozpuszczalnych, alkoholu etylowego, butanolu, acetonu oraz kwasów octowego i cytrynowego. Wyniki tych prac zostały wdrożone w przemyśle.

Profesor H. Weisło aktywnie uczestniczyła w życiu naukowym. Wygłaszała referaty na wielu międzynarodowych konferencjach oraz w trakcie wyjazdów naukowych do Pragi, Sankt Petersburga, Bratysławy, Skopje, Sofii, Jeny, Splitu, Pecs, Gatersleben, Bordeaux oraz Toronto.

Prof. Helena Weisło była też znakomitym dydaktykiem. Prowadziła wiele wykładów i zajęć laboratoryjnych z biologii dla studentów UJ, a także innych uczelni (Wyższej Szkoły Inżynierskiej i Wyższej

Szkoły Pedagogicznej w Krakowie). Na szczególnie podkreślenie zasługuje opracowanie programu zajęć z botaniki ogólnej dla uczelni pedagogicznych, opracowanie i wdrożenie kursu botanika ogólna dla Uniwersyteckiego Studium Nauczycielskiego Zaocznego i Wieczorowego. Wśród prowadzonych przez Nią zajęć należy wymienić wykłady kursowe z botaniki ogólnej i anatomii roślin, a także wykłady monograficzne z zakresu morfogenezy i cytotaksonomii roślin oraz wykłady dla doktorantów. Pod opieką prof. Heleny Wcisło prace magisterskie wykonało ponad 20 magistrantów. Była opiekunem 2 przewodów doktorskich.

Obok pracy naukowej i dydaktycznej prof. Helena Wcisło zaangażowana była w działalność wydawniczą. Przez kilka lat była członkiem Rady Redakcyjnej *Wiadomości Botanicznych*, a przez wiele lat pełniła funkcję redaktora naczelnego serii botanicznej czasopisma *Acta Biologica Cracoviensia*. Na to stanowisko została mianowana w 1977 r., po śmierci prof. Marii Skalińskiej, jednego z głównych założycieli *Acta Biologica Cracoviensia* i pierwszego redaktora naczelnego *Series Botanica*. Profesor Wcisło była redaktorem przez dziewiętnaście lat. W tym okresie ukazało się 16 tomów czasopisma (tomy 23–38). Jako redaktor poszerzyła zakres tematyczny czasopisma włączając nowe dziedziny, jak embriologia eksperymentalna roślin i kultury tkanek i organów roślinnych. W czasie pełnienia przez Nią funkcji redaktora wyraźnie wzrosło zainteresowanie autorów polskich i zagranicznych publikowaniem prac w *ABC Series Botanica*. Pomimo ogromnych trudności finansowych w latach 80. i na początku lat 90. czasopismo nie tylko przetrwało, ale zyskało znaczną pozycję poprzez indeksowanie w *Current Contents*. Po przejściu na emeryturę prof. Wcisło jeszcze przez cztery lata pełniła funkcję redaktora naczelnego *ABC Series Botanica*, walcząc wytrwale o przetrwanie czasopisma w niezwykle trudnych czasach transformacji ekonomicznej kraju. W 1996 r. Profesor Helena Wcisło zrezygnowała z funkcji redaktora naczelnego, pozostając jednak nadal członkiem Komitetu Redakcyjnego, recenzując prace nadsyłane do czasopisma, służąc swoim ogromnym doświadczeniem nowemu zespołowi redakcyjnemu do ostatnich dni swojego życia. Tom 39 (1997) *ABC Series Botanica* został dedykowany prof. Helenie Wcisło jako wyraz uznania za Jej wieloletnią, trudną i owocną pracę redakcyjną. Marzeniem Pani Profesor było, aby czasopismo, wydawane nieprzerwanie od 1958 r., zyskało wysoką rangę i aby redakcja pozostała w Zakładzie Cytologii i Embriologii Roślin, kontynuując tradycję wydawniczą zapoczątkowaną przez prof. M. Skalińską. Mamy nadzieję, że nie zawiedliśmy Jej oczekiwań.

Wspominając życie prof. H. Wcisło nie wolno zapomnieć o Jej działalności społecznej na terenie ukończonego Bieżanowa, dzielnicy Krakowa, w której się urodziła, i z którą związane było całe Jej życie. Była m.in. członkiem Komitetu Obywatelskiego do sprawy upamiętnienia Ofiar II Wojny Światowej poległych i pomordowanych przez najeźdźców.

Profesor Helena Wcisło zmarła 10 sierpnia 2000 r. Do ostatnich dni swojego życia interesowała się sprawami Zakładu i wydawniczymi. Była pewna, że po krótkiej przerwie spowodowanej chorobą powróci do nas znowu. Do Zakładu i ludzi, z którymi była bardzo związana, bez których nie wyobrażała sobie życia. Niestety, nigdy już nie zjawiała się na ulicy Grodzkiej.

Odeszła otoczona bliskimi, zapachami i barwami powoli dziczejącego ogrodu, który był dla Niej oazą spokoju odgradzającą od hałaśliwego świata. Pozostanie w naszej pamięci jako osoba niezwykle szlachetna, serdeczna, pełna współczucia, gotowa nieść pomoc potrzebującym. Kochała zwierzęta, które zawsze Jej towarzyszyły, a los porzuconych i okrutnie traktowanych nie był Jej nigdy obojętny.

Odszedł człowiek, który wzbudzał szacunek i poważanie. To wielka strata dla nas i dla nauki polskiej.

Lesław PRZYWARA, Elżbieta KUTA

SPIS OPUBLIKOWANYCH WAŻNIEJSZYCH PRAC
NAUKOWYCH
PROF. DR HAB. HELENY WCISŁO

- [1] WCISŁO H. 1952. Cytological and embryological studies in *Doronicum L.* *Bull. Acad. Pol. Scienc. Lett. Ser. B.* 1: 147–166.
- [2] SKALIŃSKA M., BANACH-POGAN E., WCISŁO H. et al. 1957. Further studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. *Acta Soc. Bot. Pol.* 26: 215–244.
- [3] WCISŁO H., KOCWA E., MATUSIAK K. 1960. Wyodrębnienie aktywnych szczepów *Clostridium acetabulum* ze środowisk naturalnych. *Acta Microb. Pol.* 9: 215–230.
- [4] WCISŁO H., RYŚ R. 1962. Wpływ żywych kultur drożdżowych na przemiany żwaczowe podczas karmienia owiec moczniakiem. *Roczn. Nauk Roln.* 79: 195–211.
- [5] WCISŁO H. 1963. Some observations on clones of *Lemna trisulca L.* grown under aseptic conditions. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* 6: 161–175.
- [6] WCISŁO H. 1964. Karyological studies in the genus *Iris L.* in Poland. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* 7: 25–36.
- [7] WCISŁO H. 1964. Experimental hybrids in the genus *Caltha palustris L.* *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* 7: 185–189.
- [8] WCISŁO H. 1967. Badania nad *Polygonum viviparum L.* z Tatr. *Roczn. Nauk. Dydak. WSP Kraków* 28: 209–231.
- [9] WCISŁO H. 1967. Karyological studies in *Caltha palustris L.* s.l. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* 10: 1–23.

- [10] WCISŁO H. 1968. Further studies in experimental hybrids within *Caltha palustris* L. s.l. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **11**: 87–103.
- [11] WCISŁO H. 1970. Karyological studies in Polish representatives of *Spadiciflorae*. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **13**: 79–89.
- [12] SKALIŃSKA M., JANKUN A., WCISŁO H. et al. 1971. Further studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. Eight contribution. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **14**: 55–102.
- [13] WCISŁO H. 1972. Karyological studies in *Symphytum*. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **15**: 153–164.
- [14] POGAN E., WCISŁO H. 1973. Studies in *Ranunculus ficaria* L. I. Karyological analysis of *R. ficaria* ssp. *bulbifer* (Marsden-Jones) Lawalrée and *R. ficaria* ssp. *calthifolius* (Rchb.) Arc. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **16**: 135–143.
- [15] POGAN E., WCISŁO H. 1974. Studies in *Ranunculus ficaria* L. II. Further karyological studies. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **17**: 165–173.
- [16] POGAN E., WCISŁO H. 1975. Studies in *Ranunculus ficaria* L. III. Karyotype analysis. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **18**: 79–99.
- [17] SKALIŃSKA M., JANKUN A., WCISŁO H. et al. 1976. Further studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. Eleventh contribution. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **19**: 107–148.
- [18] WCISŁO H. 1977. Chromosome numbers within the genus *Polygonum* L. s.l. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **20**: 153–165.
- [19] WCISŁO H. 1977. Observations on leaves galls of *Tilia cordata* Mill. induced by *Eriophyes tiliae*. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **20**: 147–152.
- [20] POGAN H., WCISŁO H., JANKUN A., et al. 1980. Further studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. Part XIII. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **22/1**: 37–69.
- [21] POGAN H., WCISŁO H., IZMAŁOW R., PRZYWARA L., et al. 1980. Further studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. Part XVI. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **24**: 159–189.
- [22] POGAN E., WCISŁO H. 1981. Studies in *Ranunculus ficaria* L. IV. Cytoembryological studies. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **23**: 37–54.
- [23] WCISŁO H., POGAN E. 1981. Cytoembryological aspects of reduced seed setting in *Ranunculus ficaria* L. subsp. *bulbifer* (Marsden-Jones) Lawalrée. *Acta Soc. Bot. Pol.* **50**: 255.
- [24] POGAN E., WCISŁO H. 1983. Studies in *Ranunculus ficaria* L. VI. Cytoembryological analysis of triploids from Poland. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **25**: 43–55.
- [25] WCISŁO H. 1983. Cytological observations on *Campanulaceae* from Poland. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **25**: 1–13.
- [26] POGAN E., WCISŁO H. 1986. Studies in *Ranunculus ficaria* L. VII. Additions to chromosome numbers. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **28**: 87–92.
- [27] POGAN H., JANKUN A., MAŁECKA J., WCISŁO H., et al. 1986. Further studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. Part XIX. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **28**: 65–85.
- [28] WCISŁO H. 1987. Chromosome numbers in certain Canadian plants. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **29**: 19–30.
- [29] POGAN H., JANKUN A., WCISŁO H., et al. 1988. Further studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. Part XXI. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **30**: 119–136.
- [30] POGAN E., WCISŁO H. 1989. Cytological investigations on *Hieracium pilosella* L. from Poland. I. Karyological studies. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **31**: 19–28.
- [31] POGAN E., WCISŁO H. 1989. Embryological analysis of *Hieracium pilosella* L. from Poland. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **37**: 53–61.
- [32] POGAN E., WCISŁO H. 1989. A list of chromosome numbers of Polish Angiosperms. II. *Acta Biol. Cracov. Ser. Bot.* **37**: 103–172.

**UDZIAŁ W PRACACH ZESPOŁOWYCH NAD
KARIOLOGIĄ FLORY POLSKI**

- [33] SKALIŃSKA M., et al. 1949/1950. Studies in chromosome numbers of Polish Angiosperms. *Acta Soc. Bot. Pol.* **20**: 45–68.
- [34] SKALIŃSKA M., CZAPIK R., PIOTROWICZ M. et al. 1959. Further karyological studies in Polish Angiosperms. *Acta Soc. Bot. Pol.* **28**: 487–529.
- [35] SKALIŃSKA M., PIOTROWICZ M., SOKOŁOWSKA-KULCZYCKA A., et al. 1961. Further karyological studies in Polish Angiosperms. *Acta Soc. Bot. Pol.* **30**: 463–489.

**ROCZNICE JUBILEUSZE
ANNIVERSARIES, JUBILEES**

**PROFESOR DR HAB. KAZIMIERZ ZARZYCKI
JUBILEUSZ 70-LECIA**

**Professor Kazimierz Zarzycki
Jubilee of his 70th birthday**

Kazimierz Zarzycki, szeroko znany i ceniony ekolog-geobotanik, urodził się 18 grudnia 1930 roku w niewielkiej miejscowości Kolonia Łucka k. Lubartowa na Lubelszczyźnie. Tam uczęszczał do szkoły podstawowej. Szkołę średnią, która znajdowała się w Lubartowie, ukończył zdając egzamin dojrzałości w 1949 r. Zainteresowania przyrodnicze zdecydowały o wyborze studiów. Studiował na Wydziale Leśnym Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1949–1953. W czasie studiów słuchał wykładów z botaniki i fitosocjologii swego przyszłego Mistrza, profesora Bogumiła Pawłowskiego. Wykłady te oraz zajęcia terenowe prowadzone przez profesora rozbudzały coraz bardziej zainteresowania botaniczne studenta-leśnika.